

HANDEL ROSJI Z UE-28 TOWARAMI O RÓŻNYM STOPNIU ZAAWANSOWANIA TECHNOLOGICZNEGO W KONTEKŚCIE KONKURENCYJNOŚCI GOSPODARKI ROSYJSKIEJ

Krzysztof Falkowski*

Wprowadzenie

We współczesnej bardzo silnie zglobalizowanej i zliberalizowanej gospodarce światowej rzeczywista pozycja danego kraju w międzynarodowym podziale pracy zależy *de facto* od poziomu jego konkurencyjności eksportowej na rynkach międzynarodowych. Decydują o niej posiadane przez dany kraj ujawnione przewagi komparatywne. Z drugiej jednak strony, na co także należy zwrócić uwagę, istniejący profil handlowy danego kraju, będący pochodną wspomnianego miejsca jego gospodarki w międzynarodowym podziale pracy, może być (przy określonych uwarunkowaniach, wynikających z porozumień handlowych lub też posiadania zasobów o niskiej podaży światowej) niezwykle istotnym czynnikiem silnie utrwalającym jego wspomniane przewagi komparatywne. Dzieje się tak zwłaszcza w przypadku gospodarek, dotkniętych tzw. „chorobą holenderską”, do których zalicza się gospodarkę rosyjską¹.

W kontekście powyższego, ważnym i niezwykle interesującym zagadnieniem badawczym jest próba odpowiedzi na pytanie, na ile istniejąca struktura towarowa wymiany handlowej Rosji z krajami Unii Europejskiej (UE-28) odzwierciedla tzw. profil konkurencyjny rosyjskiej gospodarki we współczesnym handlu międzynarodowym i tym samym utrwała posiadane przez Rosję przewagi komparatywne, skutecznie obniżając skłonność władz tego kraju do jakichkolwiek znaczących zmian strukturalnych oraz modernizacji rosyjskiej gospodarki. Zagadnienie to podjęto w niniejszym artykule, stawiając tezę, że istniejąca struktura wymiany handlowej między Rosją a krajami UE-28 jednoznacznie odzwierciedla profil konkurencyjny rosyjskiej gospodarki, a ponadto wzmacnia tradycyjne przewagi komparatywne, jakie Rosja posiada od lat w międzynarodowym eksporcie towarów średnio-niskiej techniki, zwłaszcza ropy naftowej i jej pochodnych.

Artykuł składa się z trzech głównych części. W części pierwszej dokonano syntetycznej analizy tzw. profilu konkurencyjnego gospodarki rosyjskiej we współczesnym handlu międzynarodowym, identyfikując ujawnione przewagi komparatywne Rosji w eksporcie podstawowych grup towarów wyodrębnionych w klasyfikacji OECD na podstawie różnic w stopniu ich zaawansowania technologicznego (towary wysokiej, średnio-wysokiej, średnio-niskiej oraz

niskiej techniki). W części drugiej scharakteryzowano współzależności handlowe między Rosją a krajami UE-28 w latach 2007-2015, ze szczególnym uwzględnieniem grup towarowych według wspomnianej klasyfikacji OECD. Zarówno w pierwszej, jak i drugiej części artykułu wyodrębniono dodatkowo z grupy towarów średnio-niskiej techniki ropę naftową i jej pochodne, aby pokazać ich szczególną rolę w rosyjskim eksporcie. W ostatniej, trzeciej części oceniono stopień odzwierciedlenia profilu konkurencyjnego Rosji w handlu z krajami UE-28. W szczególności zbadano, jak istotnym rynkiem zbytu dla rosyjskich tzw. „hitów eksportowych” (tj. towarów najbardziej konkurencyjnych na arenie międzynarodowej, o najwyższych wskaźnikach przewag komparatywnych w całym rosyjskim handlu zagranicznym) są kraje UE-28. W analizie wykorzystano dane pochodzące z bazy UN Comtraed (*United Nations Commodity Trade Statistics Database*)².

Profil konkurencyjny gospodarki rosyjskiej we współczesnym handlu międzynarodowym

W niniejszej części artykułu dokonano syntetycznej analizy handlu zagranicznego Rosji w latach 2007-2015 w celu zidentyfikowania ujawnionych przewag komparatywnych w eksporcie podstawowych grup towarów wyodrębnionych w klasyfikacji OECD na podstawie stopnia ich zaawansowania technologicznego. Zgodnie z tą klasyfikacją, wyróżnia się 4 podstawowe grupy towarów: towary wysokiej, średnio-wysokiej, średnio-niskiej oraz niskiej techniki. Do towarów wysokiej techniki OECD zalicza: statki powietrzne i kosmiczne; wyroby farmaceutyczne; maszyny biurowe i komputery; sprzęt i urządzenia radiowe, telewizyjne i telekomunikacyjne; instrumenty medyczne, precyzyjne i optyczne oraz zegary i zegarki. Grupę towarów średnio-wysokiej techniki tworzą: maszyny i aparatura elektroniczna; pojazdy samochodowe, przyczepy i naczepy; wyroby chemiczne; lokomotywy kolejowe i tramwajowe, motocykle oraz rowery. W kolejnej grupie - towarów średnio-niskiej techniki, znalazły się: statki i łodzie; ropa naftowa i produkty rafinacji ropy oraz paliwa jądrowe; wyroby gumowe i z tworzyw sztucznych oraz metalowe wyroby gotowe (z wyjątkiem maszyn i urządzeń). Do ostatniej, czwartej grupy, czyli do towarów niskiej techniki, zaliczono: artykuły spożywcze i napoje; wyroby tytoniowe; wyroby włókiennicze; drewno i wyroby z drewna; papier i wyroby z papieru oraz meble³. Dodatkowo, w celu pokazania szczególnej roli ropy naftowej i jej pochodnych (produktów rafinacji tego surowca) w profilu konkurencyjnym Rosji, świadomie wyodrębniono je z grupy towarów średnio-niskiej techniki i uwzględniono w przedmiotowej analizie.

W celu zidentyfikowania tzw. ujawnionych przewag komparatywnych w niniejszym artykule zastosowano metodę RCA (*revealed comparative advantage*) B. Balassy⁴,

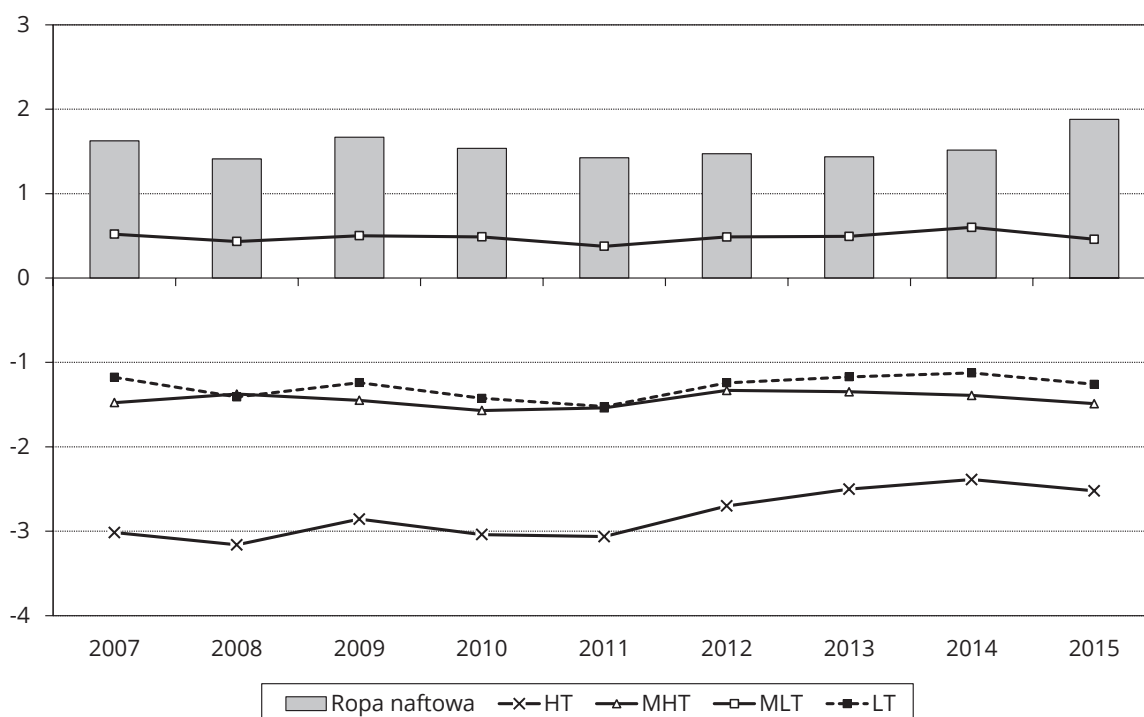
a konkretnie współcześnie często stosowaną zlogarytmowaną reinterpretacją jej oryginalnej formuły⁵. Podobną metodę analizy zastosował m.in. T.L. Vollrath⁶.

Z przeprowadzonej w ten sposób analizy ujawnionych przewag komparatywnych Rosji w jej eksporcie towarowym w latach 2007-2015 wynika jednoznacznie, że międzynarodowa konkurencyjność tego kraju jest ogólnie bardzo niska i że konkurencyjne na rynkach międzynarodowych są *de facto* jedynie rosyjskie surowce oraz ich pochodne. Egzemplifikacją powyższego stwierdzenia są dodatnie (w miarę stabilne) wartości wskaźnika RCA w badanym

okresie dla grupy towarów średnio-niskiej techniki (wykres 1). W grupie tej najsilniejsze ujawnione przewagi komparatywne Rosja ma tradycyjnie w handlu metalami kolorowymi (głównie miedzią, cyną, cynkiem i aluminium), mineralnymi surowcami niemetalicznymi, a także metalami żelaznymi. Silne i w miarę stabilne na przestrzeni analizowanego okresu przewagi konkurencyjne wystąpiły również w handlu ropą naftową i jej pochodnymi. Przewagi te są *de facto* pochodną rozmieszczenia złóż tego surowca na świecie, w konsekwencji czego kraje posiadające duże zasoby „czarnego złota” w naturalny sposób są konkurencyjne w handlu nim w skali międzynarodowej.

Wykres 1

Ujawnione przewagi komparatywne (RCA) Rosji w eksporcie w zakresie grup towarów wyodrębnionych na podstawie stopnia zaawansowania technologicznego oraz ropy naftowej w latach 2007-2015

HT – towary wysokiej techniki, MHT – towary średnio-wysokiej techniki, MLT – towary średnio-niskiej techniki, LT – towary niskiej techniki

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych United Nations Commodity Trade Statistics Database.

W przypadku pozostałych grup towarów, tj. wysokiej, średnio-wysokiej oraz niskiej techniki, Rosja nie miała w analizowanym okresie żadnych przewag komparatywnych w eksporcie. Szczególnie niekorzystna była sytuacja w grupie towarów wysokiej techniki jako całości. Należy jednak zaznaczyć, iż w przypadku niektórych towarów z tej grupy Rosja miała wyraźne przewagi komparatywne. Jest ona bowiem cenionym i konkurencyjnym w skali świata eksporterem sprzętu lotniczego i statków powietrznych, w tym również statków kosmicznych, a także niektórych rodzajów uzbrojenia.

Z drugiej strony, najmniej konkurencyjne na rynku międzynarodowym wśród towarów wysokiej, średnio-wysokiej oraz niskiej techniki są od lat rosyjskie: środki farmaceutyczne, komputery i urządzenia biurowe, pojazdy mechaniczne, aparatura naukowo-badawcza oraz tekstylia i odzież.

Na podstawie bardziej szczegółowej analizy kształtowania się przewag komparatywnych w rosyjskim eksporcie można zidentyfikować konkretne towary najbardziej konkurencyjne na rynkach międzynarodowych (o najwyższych wartościach wskaźnika RCA). Dziesięć towarów rosyjskich, które cechuje najwyższa konkurencyjność przedstawiono w tabeli 1.

Tabela 1**Towary najbardziej konkurencyjne w eksporcie Rosji w 2014 r. (o najwyższych wartościach RCA)**

Lp.	Grupa	Nazwa	Wartość wskaźnika RCA
1.	MHT	Kauczuk izoprenowy	3,00
2.	MHT	Nawozy mineralne lub chemiczne, zawierające dwa lub trzy z pierwiastków nawozowych (azot, fosfor, potas); pozostałe nawozy mineralne lub chemiczne, zawierające dwa pierwiastki nawozowe (azot, fosfor)	2,94
3.	MLT	Żelazochrom zawierający mniej niż 4 % masy węgla	2,89
4.	MLT	Pozostałe sztaby i pręty ze stali stopowej; kątowniki i kształtowniki z pozostałej stali stopowej; sztaby i pręty drażone ze stali stopowej lub niestopowej, nadające się do celów wiertniczych; sztaby i pręty ze stali krzemowo-manganowej	2,86
5.	MHT	Węglowodory alifatyczne nasycone	2,80
6.	MLT	Włókna azbestowe obrobione; mieszaniny na bazie azbestu lub azbestu i węgla magnezu; artykuły z takich mieszanin lub z azbestu (na przykład nici, tkaniny, odzież, nakrycia głowy, obuwie, uszczelki); papier, płyty pilśniowe i filc	2,76
7.	MHT	Kauczuk syntetyczny i faktysa pochodząca z olejów, w formach podstawowych lub w płytach, arkuszach lub taśmach; kauczuk butadienowy, kauczuk izobutenowo-izoprenowy	2,74
8.	MLT	Reaktory jądrowe; sekcje paliwowe (kasety), nienapromieniowane, do reaktorów jądrowych; maszyny i aparatura do rozdzielania izotopów	2,72
9.	MLT	Wyroby zawierające żelazo otrzymywane przez bezpośrednie odtlenianie rudy żelaza	2,62
10.	HT	Silniki odrzutowe inne niż turboodrzutowe	2,55

HT – towary wysokiej techniki, MHT – towary średnio-wysokiej techniki, MLT – towary średnio-niskiej techniki, LT – towary niskiej techniki.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych United Nations Commodity Trade Statistics Database.

Jak wynika z danych przedstawionych w tabeli 1, najwyższym poziomem konkurencyjności w handlu zagranicznym Rosji charakteryzują się towary o stosunkowo niskim stopniu zaawansowania technologicznego oraz przetworzenia, niskiej wartości dodanej, kapitałochłonne, wytwarzane przez średnio wykwalifikowanych pracowników fizycznych. Wynika to m. in. z dużej dostępności tanich surowców oraz taniej energii, stanowiącej ważną pozycję kosztową m.in. w produkcji nawozów mineralnych.

Jedynym wyjątkiem w „top 10” najbardziej konkurencyjnych towarów w rosyjskim eksporcie są tradycyjnie silniki odrzutowe inne niż turboodrzutowe (poz. 10), a więc towary z grupy tych o najwyższym stopniu zaawansowania technologicznego, wysokiej wartości dodanej, których produkcja wymaga wysoko oraz średnio-wysoko wykwalifikowanych pracowników umysłowych oraz fizycznych.

Handel Rosji z UE-28 towarami o różnym stopniu zaawansowania technologicznego w latach 2007-2015

Głównym celem niniejszej części artykułu jest syntetyczne przedstawienie wielkości oraz struktury handlu Rosji z Unią Europejską jako całością (UE-28) w latach 2007-2015, z uwzględnieniem stopnia zaawansowania technologicznego towarów będących przedmiotem wymiany (według klasyfikacji OECD). Analizę handlu dwustronnego przedstawiono na tle obrotów handlu zagranicznego Rosji ogółem.

W latach 2007-2015 wartość obrotów towarowych Rosji z zagranicą ulegała bardzo silnym wahaniom (wykres 2). O ile w 2007 r. wynosiła ona 552 mld USD, a rok później już 735 mld USD (wzrost o 33,2% w ujęciu rok do roku), to w 2009 roku zmniejszyła się do niespełna 473 mld USD (spadek o 35,7% rok do roku), co było spowodowane ogólnoswiatowym kryzysem gospodarczym, którego apogeum przypadło właśnie na 2009 rok. W kolejnych czterech latach ogólna wartość obrotów rosyjskiego handlu zagranicznego systematycznie wzrastała, z 626 mld USD w 2010 roku do 842 mld USD w 2013 roku, po czym, począwszy od 2014 roku ponownie zaczęła maleć, by w 2015 r. osiągnąć stosunkowo niski poziom – zaledwie 527 mld USD. Wśród przyczyn tego załamania należy wymienić przede wszystkim: 1) spadek cen surowców energetycznych (zwłaszcza ropy naftowej) na rynkach światowych (negatywny wpływ na wartość eksportu), 2) sankcje UE nałożone na Rosję w związku z aneksją Krymu oraz wspieraniem separatystów na wschodzie Ukrainy (negatywny wpływ na wartość importu)⁷, 3) kontrsankcje wprowadzone przez władze Rosji, m.in. w postaci embarga na import towarów (głównie rolno-spożywczych), m.in. z UE (negatywny wpływ na wartość importu)⁸, a także 4) systematycznie pogarszającą się sytuację gospodarczą Rosji, prowadzącą do zmniejszenia popytu konsumpcyjnego i inwestycyjnego, w tym na towary i usługi importowane, oraz deprecjację rubla, obniżającą konkurencyjność cenową importu (negatywny wpływ na wartość importu)⁹.

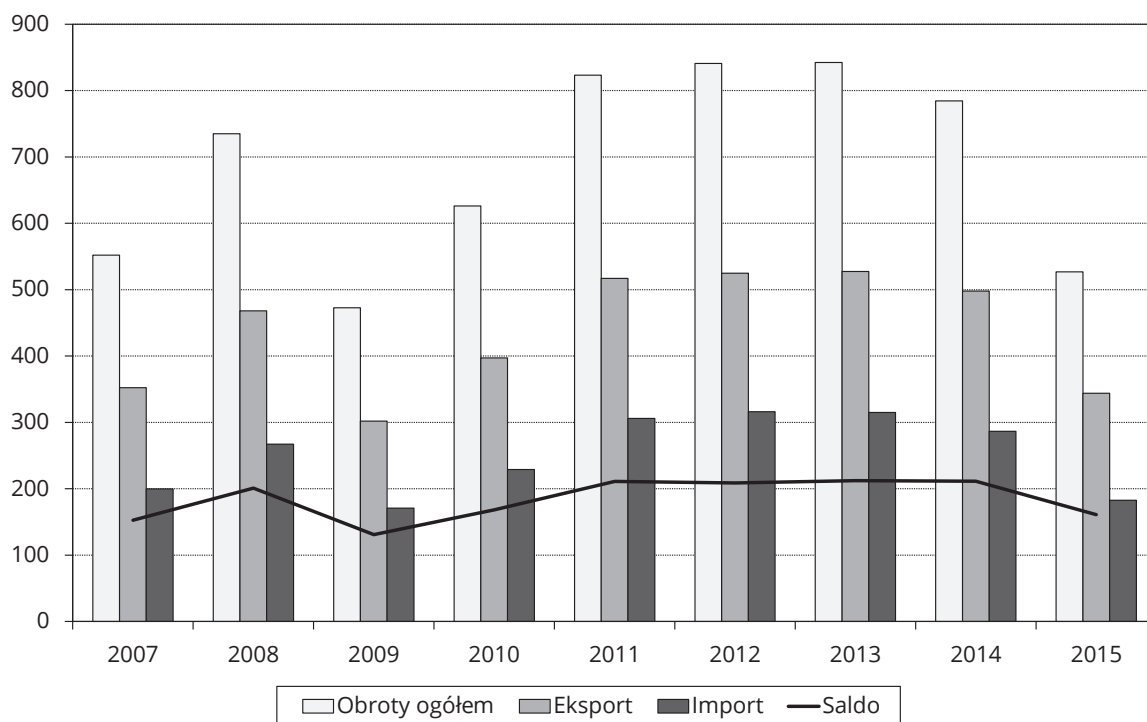
Powyższe stwierdzenie potwierdzają dane o kształtowaniu się wartości rosyjskiego eksportu oraz importu ogółem w analizowanych latach. O ile, dla przykładu, wartość rosyjskiego eksportu ogółem w 2013 roku wynosiła 527 mld USD, to w 2015 roku już tylko 344 mld USD (spadek aż o blisko 35%). Podobne zmiany zanotowano po stronie rosyjskiego importu. W 2013 roku jego wartość wynosiła 315 mld USD, natomiast dwa lata później - w 2015 roku - niespełna 183 mld USD (spadek aż o blisko 42%).

Mimo to Rosja utrzymała tradycyjnie wyraźnie dodatnie saldo w handlu zagranicznym ogółem, głównie dzięki eksportowi surowców energetycznych do krajów UE-28. Wprawdzie wartość jej eksportu podlegała fluktuacjom, ale przewyższała w analizowanym okresie wartość importu. Najwyższe dodatnie w handlu zagranicznym saldo w analizowanym okresie Rosja zanotowała w 2013 roku (212 mld USD), a najniższe w 2009 roku (131 mld USD).

Analizując handel rosyjsko-unijny, warto na początku wskazać, że mimo bardzo wyraźnego spadku udziału krajów UE-28 w handlu zagranicznym Rosji w latach 2007-2015 (aż o 8 p.p.), pozostały one jej najważniejszym partnerem handlowym¹⁰. O ile jednak w 2007 roku udział UE wynosił 46,4% (wartość obrotów 256 mld USD), to w 2015 roku obniżył się do 38,4% ogólnej wartości handlu zagranicznego Rosji (202 mld USD) (tabela 2). Warto w tym miejscu zaznaczyć, iż w rekordowych pod tym względem latach 2008-2009 wartość handlu Rosji z krajami UE-28 przekraczała połowę obrotów handlowych tego kraju z zagranicą (było to odpowiednio 52,2% i 384 mld USD oraz 50,5% i 238 mld USD). Kraje UE-28 są zdecydowanie ważniejszym partnerem handlowym Rosji w eksporcie niż w imporcie (tabela 2). Skala spadku znaczenia UE-28 w każdym ze strumieni handlu Rosji była zbliżona (8,1 p.p. w eksporcie i 7,8 p.p. w imporcie). W wartościach bezwzględnych import Rosji

Wykres 2

Handel zagraniczny Rosji w latach 2007-2015 (mld USD)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych United Nations Commodity Trade Statistics Database.

Tabela 2

Udział krajów UE-28 w handlu zagranicznym Rosji w latach 2007-2015 (%)

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Obroty ogółem	46,4	52,2	50,5	44,4	43,0	45,0	44,6	43,7	38,4
Eksport	47,9	57,2	52,9	46,5	44,6	46,8	45,8	45,1	39,8
Import	43,6	43,6	46,0	40,8	40,4	42,0	42,6	41,2	35,8

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych United Nations Commodity Trade Statistics Database.

z krajów UE-28 zmniejszył się z 87 mld USD w 2007 roku do 65 mld USD w 2015 roku (spadek aż o 25%), zaś eksport Rosji do tego ugrupowania zmalał z poziomu 169 mld USD w 2007 roku do 137 mld USD w 2015 roku (spadek o 18,9%). Co ciekawe, w latach 2012-2013, przy wysokich cenach ropy naftowej na światowych rynkach, wartość rosyjskiego eksportu do UE-28 wynosiła odpowiednio aż 246 mld USD oraz 241 mld USD.

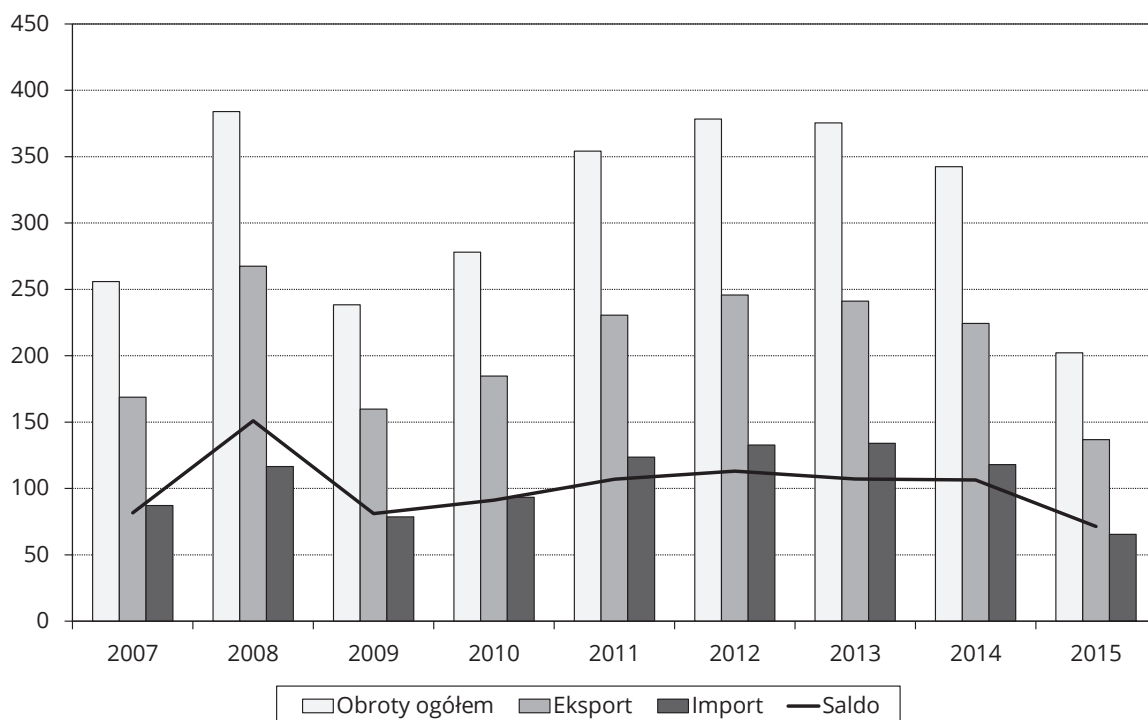
W analizowanym okresie (lata 2007-2015) wartość obrotów towarowych między Rosją a krajami UE-28 zmniejszyła się aż o 21%, z 256 mld USD w 2007 roku do 202 mld USD w 2015 roku (wykres 3). Główne przyczyny owego

zjawiska (adekwatnego do zmian w obrotach handlowych Rosji ogółem) wskazano powyżej. Warto dodatkowo zaznaczyć, że przy korzystniejszych warunkach handlu obroty Rosji z krajami UE-28 były blisko 2-krotnie wyższe niż w 2015 roku (w 2008 r. o 89,9% - osiągnęły bowiem wartość 384 mld USD; w 2012 r. o 87,1% - 378 mld USD; zaś w 2013 r. o 85,6% - 375 mld USD).

W handlu z krajami UE-28, podobnie jak w handlu ogółem, Rosja tradycyjnie notuje dodatnie saldo. Jego wartość w analizowanym okresie wahała się od 71 mld USD w 2015 roku (wartość minimalna) do 113 mld USD w 2013 roku (wartość maksymalna).

Wykres 3

Wymiana handlowa Rosji z UE-28 w latach 2007-2015 (mld USD)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych United Nations Commodity Trade Statistics Database.

Przechodząc do sformułowanego w niniejszym artykule problemu badawczego, zwłaszcza poszukiwania odpowiedzi na kluczowe pytanie, na ile istniejąca struktura rosyjsko-unijnej wymiany handlowej odzwierciedla profil konkurencyjny rosyjskiej gospodarki we współczesnym handlu międzynarodowym, przedstawiono poniżej wyniki analizy struktury towarowej tej wymiany w latach 2007-2015.

Z analizy struktury towarowej rosyjskiego eksportu do krajów UE-28 (wykres 4) wynika bardzo wyraźnie, że dominującą w nim rolę odgrywają towary średnio-niskiej techniki, a zwłaszcza ropa naftowa. Wartość eksportu rosyjskiej ropy naftowej w analizowanym okresie wahała się w przedziale od 88 mld USD w 2007 roku do blisko 128 mld USD w 2012 roku (z wyjątkiem lat 2009 - niespełna 72 mld USD

oraz 2015 roku - zaledwie 54 mld USD, co było spowodowane znacznym spadkiem cen tego surowca na rynkach światowych). W rezultacie, udział ropy naftowej w rosyjskim eksporcie do UE-28 przekroczył 50% w latach 2007-2012, zaś w kolejnych latach zmniejszył się odpowiednio do 48,9% (2013 r.), 43,7% (2014 r.) oraz 39,5% (2015 r.) (tabela 3). Z kolei udział pozostałych towarów z grupy średnio-niskiej techniki (z wyłączeniem ropy i jej pochodnych) w rosyjskim eksporcie do krajów UE-28 wahał się od 32,4% w 2007 roku do 43,7% w 2015 roku (było to odpowiednio 55 mld USD oraz 60 mld USD). Największe znaczenie w tej grupie towarowej miał eksport koksu oraz paliwa nuklearnego. Warto jednak podkreślić, że struktura towarowa rosyjskiego eksportu do UE jest bardzo słabo zdywersyfiko-

wana. Na ropę naftową oraz pozostałe towary z grupy średnio-niskiej techniki przypadało bowiem od 83% (2015 r.) do nawet 89% (2008 r., 2012 r.) jego wartości ogółem.

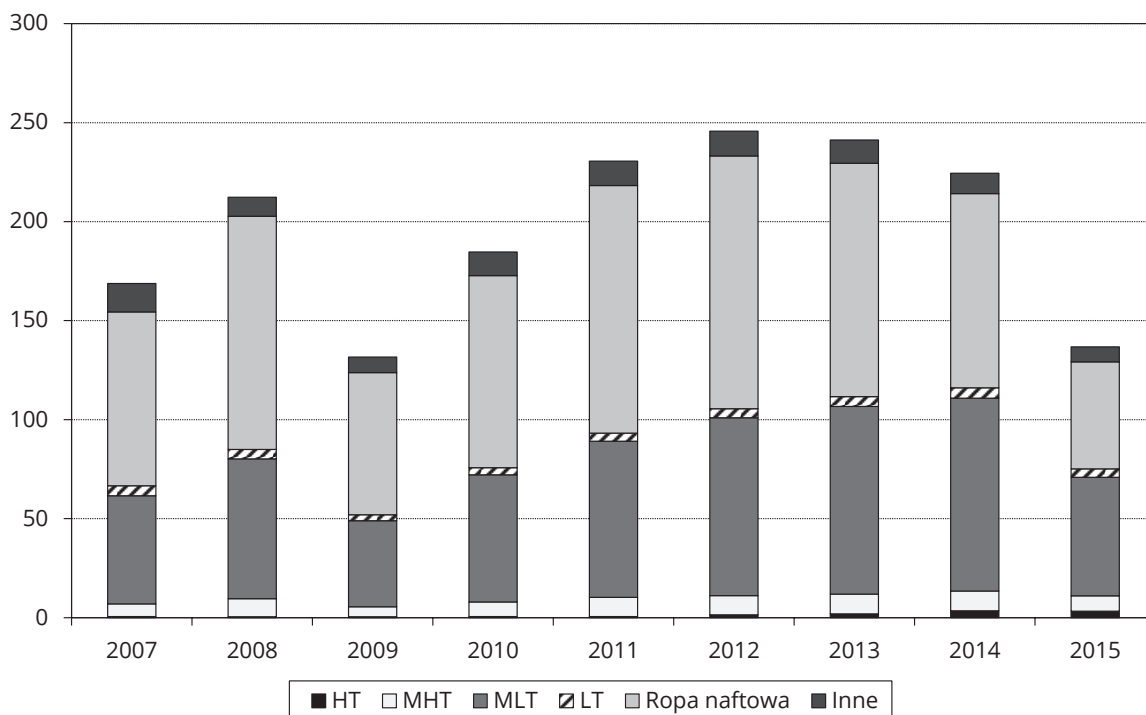
Znaczenie towarów średnio-wysokiej oraz niskiej techniki było bardzo niewielkie (dla przykładu w 2015 r. ich udział wynosił odpowiednio 5,7% oraz 3,2%), natomiast towarów wysokiej techniki skrajnie niskie (w 2007 roku

udział ten wynosił 0,3%, a następnie stopniowo rósł i w 2015 r. wyniósł 2,4%).

Jeśli z kolei spojrzymy na strukturę towarową rosyjskiego importu z krajów UE-28 ogółem w latach 2007-2015, to okaże się, iż tradycyjnie dominują w nim towary z grupy średnio-wysokiej techniki (wykres 5), na które przypada około połowa wartości importu ogółem. Najwyższy ich

Wykres 4

Struktura rosyjskiego eksportu do UE-28 towarów o różnym stopniu zaawansowania technologicznego oraz ropy naftowej w latach 2007-2015 (mld USD)

HT – towary wysokiej techniki, MHT – towary średnio-wysokiej techniki, MLT – towary średnio-niskiej techniki, LT – towary niskiej techniki

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych United Nations Commodity Trade Statistics Database.

Tabela 3

Udział poszczególnych grup towarów wyodrębnionych na podstawie stopnia zaawansowania technologicznego oraz ropy naftowej w rosyjskim eksporcie do UE-28 w latach 2007-2015 (%)

Rok \ Towary	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
HT	0,3	0,2	0,4	0,3	0,3	0,6	0,8	1,6	2,4
MHT	3,8	4,3	3,9	4,0	4,2	4,0	4,1	4,5	5,7
MLT	32,4	33,3	32,9	34,8	34,2	36,6	39,3	43,4	43,7
LT	3,0	2,3	2,3	1,9	1,8	1,9	2,0	2,3	3,2
Ropa naftowa	52,0	55,4	54,6	52,5	54,2	51,9	48,9	43,7	39,5
Inne	8,5	4,5	5,9	6,5	5,3	5,1	4,9	4,5	5,5
Ogółem	100	100	100	100	100	100	100	100	100

HT – towary wysokiej techniki, MHT – towary średnio-wysokiej techniki, MLT – towary średnio-niskiej techniki, LT – towary niskiej techniki

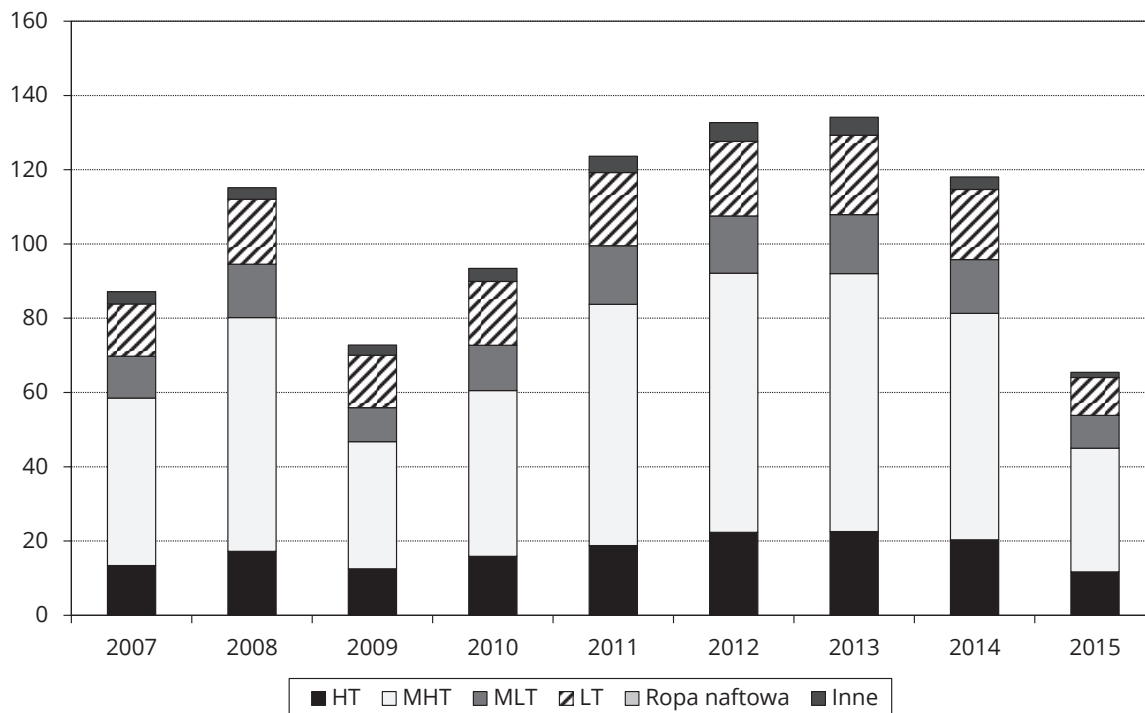
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych United Nations Commodity Trade Statistics Database.

udział notowano w 2008 roku (54,6%, przy wartości niepełna 45 mld USD), natomiast najniższy w 2009 r. (47,1%, przy wartości 34 mld USD). W 2015 r. było to prawie 51%, co odpowiadało wartości 33 mld USD (tabela 4). Największą rolę w tej grupie towarowej odgrywały maszyny i urządzenia oraz pojazdy samochodowe. Znaczenie pozostałych grup towarowych, aczkolwiek dużo mniejsze niż towarów

średnio-wysokiej techniki, było natomiast bardzo zbliżone, przy czym w ostatnich latach (2012-2015) największe znaczenie wśród nich miały towary wysokiej techniki. W 2015 roku ich udział w rosyjskim imporcie ogółem z krajów UE-28 wyniósł 17,9% (20,3 mld USD). Warto też przy okazji zwrócić uwagę na dość oczywisty fakt, iż surowa ropa naftowa nie jest przedmiotem rosyjskiego importu z UE.

Wykres 5

Struktura towarowa rosyjskiego importu z UE-28 towarów o różnym stopniu zaawansowania technologicznego oraz ropy naftowej w latach 2007-2015 (mld USD)

HT – towary wysokiej techniki, MHT – towary średnio-wysokiej techniki, MLT – towary średnio-niskiej techniki, LT – towary niskiej techniki

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych United Nations Commodity Trade Statistics Database.

Tabela 4

Udział poszczególnych grup towarów wyodrębnionych na podstawie stopnia zaawansowania technologicznego oraz ropy naftowej w rosyjskim imporcie z UE-28 w latach 2007-2015 (%)

Towary \ Rok	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
HT	15,4	15,0	17,2	17,0	15,2	16,8	16,8	17,2	17,9
MHT	51,7	54,6	47,1	47,8	52,6	52,6	51,8	51,7	50,9
MLT	12,9	12,5	12,6	13,1	12,8	11,6	11,9	12,3	13,5
LT	16,2	15,2	19,4	18,4	16,0	15,2	15,9	16,0	15,6
Ropa naftowa	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Inne	3,8	2,7	3,7	3,7	3,4	3,8	3,6	2,8	2,1
Ogółem	100	100	100	100	100	100	100	100	100

HT – towary wysokiej techniki, MHT – towary średnio-wysokiej techniki, MLT – towary średnio-niskiej techniki, LT – towary niskiej techniki

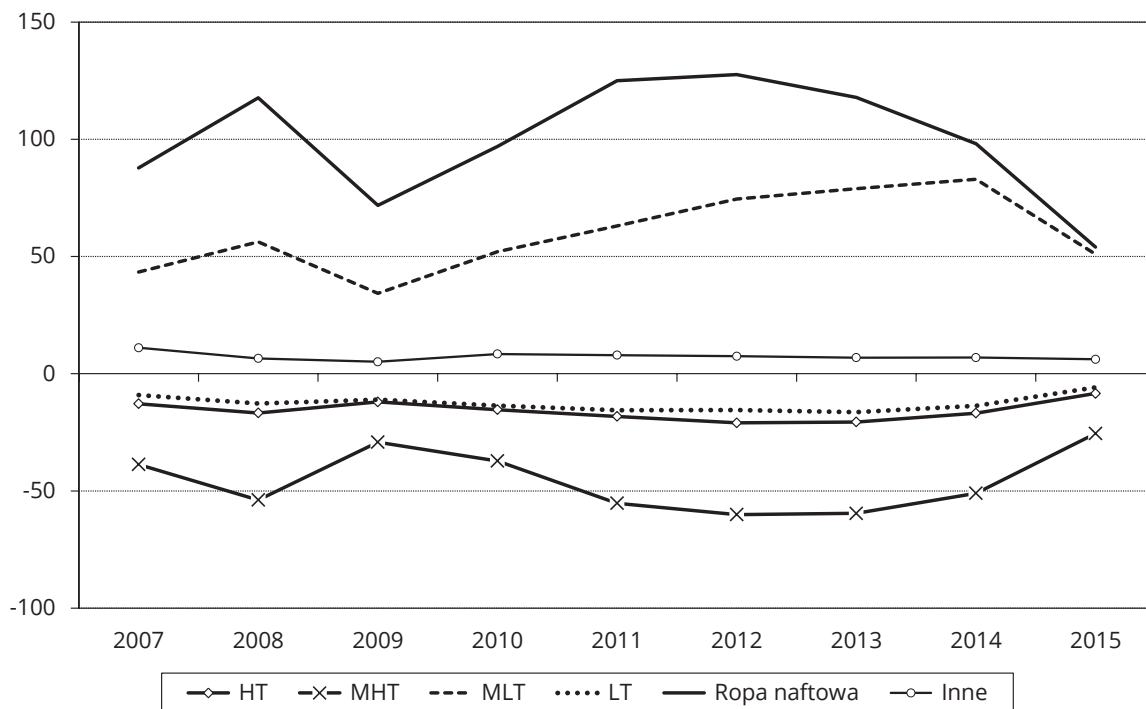
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych United Nations Commodity Trade Statistics Database.

W rezultacie, w całym analizowanym okresie w handlu z Unią Europejską Rosja notowała nadwyżkę w przypadku ropy naftowej oraz pozostałych towarów z grupy średnio-

-niskiej techniki ogółem, a jednocześnie zdecydowanie wyraźny deficyt w wymianie towarami z grupy średnio-wysokiej techniki (wykres 6).

Wykres 6

Saldo w rosyjskiej wymianie z UE-28 towarami o różnym stopniu zaawansowania technologicznego oraz ropą naftową w latach 2007-2015 (mld USD)

HT – towary wysokiej techniki, MHT – towary średnio-wysokiej techniki, MLT – towary średnio-niskiej techniki, LT – towary niskiej techniki
 Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych United Nations Commodity Trade Statistics Database.

Profil konkurencyjny gospodarki Rosji a struktura jej handlu z Unią Europejską

Z przeprowadzonej analizy wynika, że profil konkurencyjny gospodarki rosyjskiej we współczesnym handlu międzynarodowym oraz struktura towarowa wymiany handlowej między Rosją a krajami UE-28 są zbliżone. Z jednej bowiem strony, przewagi komparatywne Rosji w handlu międzynarodowym znajdują swoje odzwierciedlenie w strukturze jej eksportu do krajów UE-28 (dominują w niej zdecydowanie towary średnio-niskiej techniki, w tym przede wszystkim ropa naftowa, na które w 2015 roku przypadało aż 83% wartości ogółem tego eksportu), z drugiej natomiast, w rosyjskim imporcie z krajów UE-28 decydującą rolę odgrywają grupy towarów, w przypadku których Rosja nie ma przewag komparatywnych. Co więcej, jej znaczenie międzynarodowe jest pod tym względem marginalne. Mowa tutaj o towarach średnio-wysokiej oraz wysokiej techniki. W 2015 roku na towary zaliczane do tych dwóch grup przypadało 68,8% wartości rosyjskiego importu ogółem z krajów UE-28.

W kontekście poszukiwania odpowiedzi na pytanie o stopień odzwierciedlenia profilu konkurencyjnego Rosji w handlu z krajami UE-28, warto też zbadać, w jakiej części Rosja sprzedaje do UE-28 swoje „hity eksportowe”, tj. towary najbardziej konkurencyjne na arenie międzynarodowej, charakteryzujące się najwyższymi wskaźnikami przewag komparatywnych (RCA) w rosyjskim eksporcie ogółem. W poniższej tabeli (tabela 5) przedstawiono dane dotyczące wartości rosyjskiego eksportu wspomnianych towarów do krajów UE-28 oraz znaczenie Unii jako rynku ich zbytu w 2014 roku (rok tej analizy podyktowany został dostępnością szczegółowych danych z zakresu handlu międzynarodowego).

Na podstawie danych zawartych w tabeli 5 można wywnioskować, że większość (7 na 10) najbardziej konkurencyjnych rosyjskich towarów eksportowych (zidentyfikowanych w pierwszej części niniejszego artykułu), ma istotne znaczenie również w rosyjskim eksporcie do Unii. W 2014 roku udział UE-28 w eksporcie sześciu z nich przekroczył bowiem 40%, a jednego - nawozy mineralne lub chemicz-

Tabela 5

Eksport rosyjskich „hitów eksportowych” (towarów o najwyższych wartościach RCA) do krajów UE-28 w 2014 roku*

Lp.	Grupa	Nazwa	Wartość eksportu do UE-28 (mln USD)	Udział UE-28 w eksporcie Rosji ogółem (%)
1.	MHT	Kauczuk izoprenowy	272,3	55,2%
2.	MHT	Nawozy mineralne lub chemiczne, zawierające dwa lub trzy z pierwiastków nawozowych (azot, fosfor, potas); pozostałe nawozy mineralne lub chemiczne, zawierające dwa pierwiastki nawozowe (azot, fosfor)	51,3	26,1%
3.	MLT	Żelazochrom zawierający mniej niż 4% masy węgla	352,3	67,9%
4.	MLT	Pozostałe sztaby i pręty ze stali stopowej; kątowniki i kształtowniki z pozostałej stali stopowej; sztaby i pręty drążone ze stali stopowej lub niestopowej, nadające się do celów wiertniczych; sztaby i pręty ze stali krzemowo-manganowej	0,2	0,1%
5.	MHT	Węglowodory alifatyczne nasycone	1 254,5	70,9%
6.	MLT	Włókna azbestowe obrobione; mieszaniny na bazie azbestu lub azbestu i węgla magnezu; artykuły z takich mieszanin lub z azbestu (na przykład nici, tkaniny, odzież, nakrycia głowy, obuwie, uszczelki); papier, płyty pilśniowe i filc	0,005	0,3%
7.	MHT	Kauczuk syntetyczny i faktysa pochodząca z olejów, w formach podstawowych lub w płytach, arkuszach lub taśmach; kauczuk butadienowy, kauczuk izobutenowo-izoprenowy	118,0	45,0%
8.	MLT	Reaktory jądrowe; sekcje paliwowe (kasety), nienapromieniowane, do reaktorów jądrowych; maszyny i aparatura do rozdzielania izotopów	628,2	45,2%
9.	MLT	Wyroby zawierające żelazo otrzymywane przez bezpośrednie odtlenianie rudy żelaza	288,4	41,8%
10.	HT	Silniki odrzutowe inne niż turboodrzutowe	2,0	1,8%

* Towary w tabeli uszeregowane zostały według wartości RCA (patrz tabela 1).

HT – towary wysokiej techniki, MHT – towary średnio-wysokiej techniki, MLT – towary średnio-niskiej techniki, LT – towary niskiej techniki.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych United Nations Commodity Trade Statistics Database.

ne... (poz. 2) wyniósł 26,1%. Jedynie w przypadku trzech pozycji, tj. silników odrzutowych innych niż turboodrzutowe (poz. 10), włókien azbestowych..., papieru, płyt pilśniowych i filcu (poz. 6) oraz pozostałych sztab i prętów ze stali stopowej... (poz. 4), znaczenie Unii (mierzone wartością obrotów oraz udziałem w rosyjskim eksporcie ogółem) w eksporcie Rosji było marginalne.

Zdecydowanie największe znaczenie w rosyjskim eksporcie do krajów UE-28 najbardziej konkurencyjnych towarów mają nasycone węglowodory alifatyczne (poz. 5). Wartość ich eksportu w 2014 roku wyniosła aż 1 254,5 mln USD, co stanowiło blisko 71% wartości ich eksportu ogółem z Rosji. Ich głównymi odbiorcami były: Holandia (517 mln USD), Finlandia (397 mln USD) i Szwecja (147 mln USD). Kraje UE-28 mają też duże znaczenie, aczkolwiek mniejsze niż w przypadku węglowodorów, jako rynek zbytu dla rosyjskiego żelazochromu (poz. 3; wartość jego eksportu do UE to 352 mln USD, czyli 67,9% jego eksportu ogółem) oraz kauczuku izoprenowego (poz. 1; odpowiednio 272 mln USD i 55,2%).

Ważnym towarem w eksporcie Rosji na rynek UE-28 są także reaktory jądrowe, sekcje paliwowe (kasety), nienapromieniowane, do reaktorów jądrowych, a także maszyny i aparatura do rozdzielania izotopów (poz. 8). Prawie połowa

(45,2%) ich całkowitego eksportu trafia właśnie na rynek unijny. W 2014 roku wartość rosyjskiego eksportu tych towarów do krajów UE-28 wyniosła 628,2 mln USD, zaś głównymi ich odbiorcami były: Czechy (165 mln USD), Słowacja (138 mln USD) i Niemcy (76 mln USD).

Podsumowanie

Z przeprowadzonej analizy jednoznacznie wynika, że struktura towarowa handlu rosyjsko-unijnego wyraźnie odzwierciedla profil konkurencyjny rosyjskiej gospodarki. Rosja eksportuje bowiem na rynek UE-28 głównie towary średnio-niskiej techniki, w tym zwłaszcza ropę naftową i jej pochodne, a więc towary o niskiej wartości dodanej oraz niskim stopniu zaawansowania technologicznego. W ich eksporcie Rosja tradycyjnie ma silne przewagi komparatywne w handlu międzynarodowym. Z drugiej zaś strony, importuje ona towary, w zakresie których nie jest w stanie sama zaspokoić istniejącego popytu wewnętrznego, co więcej sprostać konkurencji międzynarodowej, tj. towary z grupy średnio-wysokiej oraz wysokiej techniki.

Profil konkurencyjny Rosji w handlu międzynarodowym, w którym zdecydowanie dominują surowce, w tym

przede wszystkim ropa naftowa, tj. towary średnio-niskiej techniki, a także wielkość ich rynku zbytu w krajach UE-28 (od lat główny partner handlowy), wpływa na obserwowany w Rosji ekstensywny wzrost gospodarczy¹¹. Trudno bowiem doszukać się istotnych zmian jakościowych w wykorzystaniu posiadanych przez Rosję zasobów produkcji (nie tylko surowcowych), które dałyby podstawę do stabilnego rozwoju, niezależnego od zmian koniunkturalnych na światowych rynkach surowcowych, na które Rosja ze względu na swój profil konkurencyjny jest szczególnie silnie narażona.

Olbrzymim problemem współczesnej Rosji jest też „choroba holenderska” (*Dutch disease*), polegająca na nadmiernej eksploatacji posiadanych zasobów surowców naturalnych (głównie energetycznych) z uwagi na możliwość stosunkowo łatwego pozyskania w ten sposób dodatkowych dochodów budżetowych (podatki od ich wydobycia i eksportu). W konsekwencji prowadzi to do regresu pozostałych obszarów rosyjskiej gospodarki¹². Niestety, duży popyt w krajach UE-28 na rosyjskie surowce energetyczne, głównie ropę naftową oraz gaz ziemny, dodatkowo sprzyja dalszemu rozwojowi „choroby holenderskiej” w Rosji.

W tej sytuacji poważnym wyzwaniem dla Rosji są podejmowane przez Unię działania na rzecz dywersyfikacji źródeł pozyskiwania surowców energetycznych (w ramach realizacji polityki zwiększania bezpieczeństwa energetycznego), zmniejszenia energochłonności gospodarek państw członkowskich czy chociażby coraz ściślejsza współpraca energetyczna Chin z krajami basenu Morza Kaspijskiego. Działania te mogą znacznie zmniejszyć zapotrzebowanie na rosyjskie surowce energetyczne, co przy obecnym profilu gospodarczym Rosji byłoby dla niej skrajnie niekorzystne.

Jeśli Rosja w nieodległej przyszłości chce być rzeczywistą potęgą gospodarczą na świecie, musi koniecznie dokonać poważnej restrukturyzacji i modernizacji swojej gospodarki, zwiększając w niej rolę wiedzy, technologii oraz innowacji. Oczywiście jest, że tego rodzaju zmiany wymagają nie tylko silnej determinacji władz państwowych w realizacji przyjętej strategii zmian gospodarczych (czego dotychczas nie obserwowano), ale także olbrzymich nakładów finansowych. W przypadku racjonalnie prowadzonej rosyjskiej polityki gospodarczej środki te mogłyby pochodzić właśnie ze sprzedaży na rynkach międzynarodowych (w tym do UE-28) posiadanych przez Rosję surowców, w eksporcie których ma ona długookresowe ujawnione przewagi komparatywne.

* Dr Krzysztof Falkowski, Instytut Gospodarki Światowej, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie. E-mail: kfalkow@sgh.waw.pl

¹ V.V. Mironov, A.V. Petronevich, *Discovering the signs of Dutch disease in Russia*, „Resources Policy”, Vol. 46(2), 2015, s. 97-112; F. Dülger, K. Lopcu, A. Burgaç, E. Ballı, *Is Russia suffering from Dutch Disease? Cointegration with structural break*, „Resources Policy”, Vol. 38(4), 2013, s. 605-612.

² United Nations Commodity Trade Statistics Database, <http://comtrade.un.org/> [dostęp: 12.09.2016].

³ OECD, *ISIC Rev. 3 Technology intensity definition. Classification of manufacturing industries into categories based on R&D intensities*, 2011, <http://www.oecd.org/sti/ind/48350231.pdf> [dostęp: 20.04.2017].

⁴ B. Balassa, *‘Revealed’ comparative advantage revisited*, (w:) B. Balassa (red.), *Comparative advantage, trade policy and economic development*, New York University Press, New York 1989; B. Balassa, *Trade liberalization and ‘revealed’ comparative advantage*, (w:) *The Manchester School of Economic and Social Studies*, Vol. 33/1965.

⁵ $RCA_{ij} = \ln \left(\frac{x_{ij}}{\sum_i x_{ij}} / \frac{\sum_j x_{ij}}{\sum_i \sum_j x_{ij}} \right)$, gdzie: RCA_{ij} – wskaźnik ujawnionych przewag komparatywnych danego kraju dla grupy towarowej i w stosunku do kraju lub grupy krajów j ; x_{ij} – eksport grupy towarowej i z danego kraju do kraju lub grupy krajów j ; $\sum_i x_{ij}$ – eksport ogółem z danego kraju do kraju lub grupy krajów j ; $\sum_j x_{ij}$ – eksport grupy towarowej i z kraju lub grupy krajów j ; $\sum_i \sum_j x_{ij}$ – eksport ogółem z kraju lub grupy krajów j . Wartość wskaźnika $RCA_{ij} > 0$ świadczy o występowaniu ujawnionej przewagi względnej w handlu daną grupą towarową i wskazuje na intensywność tej przewagi. W przypadku wskaźników $RCA_{ij} < 0$ mamy do czynienia z brakiem tego typu przewagi o mniejszej lub większej intensywności.

⁶ T.L. Vollrath, *A Theoretical Evaluation of Alternative Trade Intensity Measures of Revealed Comparative Advantage*, „Weltwirtschaftliches Archiv”, Vol. 130, 1991, s. 265-279.

⁷ K. Falkowski, *Bezpieczeństwo ekonomiczne Rosji w warunkach sankcji gospodarczych UE w kontekście posiadanych międzynarodowych przewag konkurencyjnych*, (w:) „Studia Europejskie”, nr 4(76), 2015, s. 153-173.

⁸ Szerzej: A. Nevskaya, *Russia-EU economic relations: Assessing two years of sanctions*, <http://www.russia-direct.org/analysis/russia-eu-economic-relations-assessing-two-years-sanctions> [dostęp: 20.03.2017]; J. Priede, E.T. Pereira, *European Union's Competitiveness and Export Performance in Context of EU-Russia Political and Economic Sanctions*, „Procedia – Social and Behavioral Sciences”, Vol. 207, 2015, s. 680-689; P. Rutland, *The impact of sanctions on Russia*, „Russian Analytical Digest”, Vol. 157, 2014.

⁹ M. Błaszczuk-Zawiła, *Pogłębiający się regres w obrotach handlowych Unii Europejskiej z Rosją*, „Unia Europejska.pl”, Nr 4(239), 2016, s. 11.

¹⁰ Ibidem, s. 5-12.

¹¹ K. Falkowski, *Międzynarodowa konkurencyjność gospodarek Białorusi, Rosji i Ukrainy*, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2013.

¹² G. Fetisov, *The “Dutch Disease” in Russia: Macroeconomic and Structural Aspects*, „Problems of Economic Transition”, Vol. 50(1), 2014, s. 53-73.